

Карел Чапек

ВІЙНА З САЛАМАНДРАМИ

Книга перша

ANDRIAS SCHEUCHZERI

1. Дивацтво капітана ван Тоха

Я кби ви надумали шукати на карті острівець Танамаса, то знайшли б його на самому екваторі, трохи на захід від Суматри. Та якби ви на борту пароплава «Кандон-Бандунг» спитали в капітана Й. ван Тоха, що воно, власне, за острів — ця Танамаса, біля якої він щойно кинув якір, капітан зразу сипонув би довгою лайкою, а потім сказав би вам, що це найпаскудніша діра на весь Зондський архіпелаг, ще нікудишніша від Танабали і принаймні так само богом проклята, як Піні чи Баньяк; що єдина, з дозволу сказати, людина, яка там живе, — коли, звісно, не рахувати отих вошивих батаків, — це п'янюга торговельний агент-метис, напівкубу-напівпортугалець і ще більший злодій, недовірок та свинюка, ніж чистокровний кубу й чистокровний білий разом узяті. І коли є на світі щось богом прокляте, то це богом прокляте життя на оцій богом проклятій Танамасі, сер. А ви б тоді, певне, спитали його, на

якого ж біса він кинув коло острова якір, ніби хоче тут затриматись на цілих три дні; а він би сердито засопів і відповів би якимось так, що «Кандон-Бандунг», мовляв, не запливав би сюди тільки по якусь там богом прокляту копру чи пальмову олію; і взагалі, сер, що вам до того? Мені, хай йому біс, дали певні накази, а ви, сер, пильнуйте, будь ласка, свого діла. І потім лаявся б так довго та рясно, як годиться вже немолодому, але на свої літа ще бадьорому капітанові пароплава.

Та якби ви, замість допитуватися, полишили капітанові ван Тоху бурчати й клясти собі під ніс, то, напевне, дізналися б більше. Хіба ж по ньому не видно, як йому кортить вилити все, що накопало на серці? Тільки не займайте його, і накопичене в ньому роздратування само знайде собі вихід.

— Ви лиш послухайте, сер, — вибухне він. — Отим великим панам, що сидять в Амстердамі, отим проклятуцим жмикрутам раптом спали на думку перли: мовляв, пошукайте десь там, голубе, перлів. Адже тепер, мовляв, усі казяться за перлами і так далі.

Капітан обурено сплюне:

— Авжеж, вам треба вкладати грошики в перли! А все від того, що ви, лебедики, весь час хочете воювати або ще чогось такого. І труситесь за свої г'манці, ось воно що. А називається це — криза, сер.

Капітан Й. ван Тох задумається на хвильку, чи не зав'язати з вами розмову на економічні теми: адже тепер ні про що інше й не говорять. Але тут, коло Танамаси, для цього занадто велика спека, лінощі змагають. І капітан ван Тох тільки махне рукою та пробурчить:

— Легко сказати — перли! На Цейлоні їх, сер, вигребли на п'ять років наперед, на Формозі заборонили добувати. А вони тобі: пошукайте нових родовищ, капітане ван Тоху. Зазирніть на ті богом прокляті острівці — може, там знайдете цілі обмілини з самих скойок. — Капітан із презирства гучно висякується в блакитну хусточку. — Ті пацюки в Європі думають собі, ніби тут іще можна щось таке знайти, про що ніхто не знає. Та й дурні ж, господи праведний! Як вони ще не додумались вимагати, щоб я кожному тутешньому батакові в писок заглядав — чи не блищать там перли. Нові родовища! В Падангу є новий бордель, це правда, але нові родовища?.. Я тут, сер, усі острови знаю як свої п'ять пальців... Від Цейлону аж до отого богом проклятого Кліппертоне. І коли хто думає, ніби тут можна ще знайти щось таке, на чому можна заробити, то — прошу дуже й бажаю успіху, сер. Я тут уже тридцять років плаваю, а тепер ці йолопи захотіли від мене, щоб я тут щось нове відкрив! — Ця вимога здасться капітанові ван Тоху такою образливою, що йому аж дух перехопить від

гніву. — Хай пошлють сюди якого-небудь зеленого шмаркача, то він їм тут навідкриває такого, що вони й роти пороззявляють! Але сподіватися цього від людини, що знає тутешні краї, як капітан ван Тох... Самі погодьтеся, сер! У Європі — там би, певне, ще можна дещо відкрити, але тут... Адже люди пруться сюди лиш на те, щоб винюхати, що тут можна зжертити. А власне, і не зжертити, а що тут можна купувати й продавати. Якби в цих богом проклятих тропіках, сер, іще знайшлося щось варте хоч щербатого мідяка, то вже коло нього стоятимуть три агенти й махатимуть зашмарканою хусточкою суднам із семи держав, щоб там пристали. Ось воно як, сер. Я, даруйте, знаю тут усе краще, ніж колоніальна адміністрація її величності королеви.

В капітані ван Тоху вже давно клекоче справедливий гнів, але йому нарешті вдається стримати його.

— Бачите онде отих двох ледацюг? То шукачі перлів із Цейлону, прости господи, сингальці — такі, як їх бог сотворив, тільки не знаю, нащо він це зробив. Оце стерво я й вожу тепер із собою і як знайду клаптик берега, де нема вивіски «Агентство», або «Батя»¹, або «Митниця», пускаю

¹ «Батя» — фірма чеського взуттєвого короля Томаша Баті, що експортував взуття в багато країн світу.

їх у воду шукати скойок. Отой менший дармоїд поринає на вісімдесят метрів; на Принцових островах був підняв з дев'яностометрової глибини ручку від кінознімального апарата, але перли, сер, — де там! Ані знаку. Нікчемне ледащо оці сингальці. Ось яка в мене богом проклята робота, сер: удавай, ніби скуповуєш пальмову олію, а тим часом шукай нові родовища перлівниць. Може, вони ще захочуть від мене, щоб відкрив якийсь невідомий материк? Ну що це за служба для порядного капітана торговельного флоту, га, сер? Й. ван Тох не якийсь там пропаций авантюрист. Це вже даруйте, сер.

І так без кінця. Море велике, а океан часу не має меж. Плюй не плюй у море — води в ньому не прибуде; ч кляни не кляни свою долю — цим її не зміниш. Отож після стількох вступів та відступів ми нарешті дійдемо до тієї хвилини, коли капітан голландського судна «Кандон-Бандунг» Й. ван Тох, сопучи й лаючись, спускається в шлюпку й пливе до кампонгу² на Танамасі переговорити з п'яним метисом, напівкубу-напівпортугальцем, про деякі комерційні справи.

² Селища (малайськ.).

— Sorry, Captain³, — сказав нарешті метис, — але тут, на Танамасі, ніяких скойок нема. Ці смердючі батаки, — додав він із безмежною огидою, — жеруть і медуз. Вони більше живуть у воді, ніж на землі, в них і жінки так просмерділись рибою, що ви не можете собі уявити... Про що пак я? А, ви питали про жінок.

— А нема тут де-небудь такого клаптика берега, де батаки не лазять у воду? — спитав капітан.

Напівкубу-напівпортугалець покрутив головою.

— Нема, сер. Хіба що Девл-Бей⁴, але це для вас не годиться.

— А чому?

— Тому, що... туди не можна нікому, сер. Налити вам, капітане?

— Thanks⁵. Там що — акули?

— І акули, і взагалі, — промимрив метис. — То погане місце, сер. Батакам не сподобається, коли хтось туди полізе.

³ Дуже шкода, капітане (англ.).

⁴ Чортова затока (англ.).

⁵ Дякую (англ.).

— Був, сер. Якби ні, то я б не поплив тою дорогою. Батаки не люблять, коли хтось тих... чортів турбує.

Капітан ван Тох похитав головою.

— Ніяких чортів нема. А якби були, то вони скидалися б на європейців. То, мабуть, була якась велика рибина абощо.

— У риби нема рук, сер, — пробелькотів напівкубу-напівпортугалець. — Я не батак, сер, я ходив до школи в Бадьюнгу... я, може, й досі пам'ятаю десять заповідей та всякі там мудрі науки. Хіба таки освічений чоловіг не розбере, де чорт, а де тварина? Та спитайте в батаків, сер.

— Це все дикунські забобони, — сказав капітан рішуче, з добродушною зверхністю освіченої людини. — З наукового погляду це безглуздя. Бо чорт не може жити у воді. Що йому там робити? Ти, хлопче, не вір тубільським балачкам. Просто хтось назвав ту бухту Чортовою, і відтоді батаки бояться її. Ось воно як, — сказав капітан і лягнув м'ясистою долонею по столу. — Нічого там нема, хлопче, це ясна річ із наукової точки зору.

— Атож, сер, — погодився метис, що ходив до школи в Бадьюнгу. — Але жодна розумна людина в Девл-Бей не поткнеться.

Капітан Й. ван Тох почервонів.

— Що? — ревнув він. — Ах ти смердючий

кубу! Ти думаєш, що я злякаюся твоїх чортів? Це ми ще побачимо!

І, підводячись зі стільця всім громадищем своїх двохсот фунтів, додав:

— Я з тобою тут часу не марнуватиму, бо мені треба дбати про бізнес. Але зятям собі: у голландських колоніях ніяких чортів нема! Коли є які, то тільки у французьких. Там, може, й знайдуться. А тепер поклич мені старосту цього паскудного кампону.

Вищеназваного урядовця не довелося довго розшукувати: він сидів навпочіпки перед метисовою крамничкою й жував цукрову тростину. То був літній добродій, зовсім голий і значно худіший, ніж звичайно старости в Європі. Трохи позаду нього, дотримуючи належну відстань, сиділо так само навпочіпки все село, із жінками й дітлахами включно, і, очевидячки, дожидало, що його зніматимуть для фільму.

— Слухай-но, хлопче, — звернувся капітан ван Тох до старости по-малайському (так самісінько він міг би говорити й по-голландському чи по-англійському, бо достойний старий батак не тямив по-малайському ні слова, і напівкубу-напівпортугалець мусив перекладати все, що говорив капітан, на батацьку мову; але капітан із якихось міркувань вважав, що найдоречніше буде говорити по-малайському). — Слухай-но, хлопче,

мені треба кількох рослих, дужих, відважних чоловіків, щоб пішли зі мною на влови. Зрозумів? На влови.

Метис переклав усе це, і староста закивав головою: розумію, мовляв. А потім звернувся до ширшої аудиторії й виголосив промову, сприйняту з видимим схваленням.

— Ватажок каже, — переклав метис, — що все село піде на влови з туаном^б капітаном, куди туан захоче.

— От бач. Тоді скажи їм, що ми підемо добувати скойки в Девл-Бей.

На чверть години розгорілась запальна дискусія, в якій узяло участь все село, особливо старі баби. Нарешті метис обернувся до капітана.

— Кажуть, що до Девл-Бею не можна.

Капітан почав червоніти.

— А чого це?

Метис знизав плечима:

— Бо там тапа-тапа. Чорти, сер.

Капітанове обличчя набрало фіалкового відтінку.

— То скажи їм, що як не підуть... я їм усі зуби повибиваю... вуха пообриваю... перевішаю їх... і спалю весь їхній вошивий кампонг. Розумієш?

^б *Паном* (малайськ.).